

VÜS'AT O. BENER'İN "DOST" VE "DAM" ÖYKÜLERİNDE SIKINTI VE HUZURSUZLUK¹

Banu ANTAKYALI²

Özet

1950 sonrasında gelişen Türk roman ve öykücülüğünün en özgün yazarlarından biri olan Vüs'at O.Bener, bireyin iç dünyasına eğilen, onun açmazları, yalnızlığı, kendine ve çevresine yabancılaşması, iç sıkıntısı ve huzursuzluğunu anlatan modern öyküler yazar. Vüs'at O. Bener'in anlatılarındaki yaşamlar enikonu sıkıntı ve huzursuzluğa yazgılı yaşamlardır. Onun öykülerinde anlatıcı konumundaki kişiler, taşra hayatının bunaltıcı tekdüzeliğinden kaynaklanan sürekli bir iç sıkıntısı içinde kısıtılmışlığın çaresizliğini yaşayan insanlardır.

Çalışmada amaç, yeni Türk edebiyatında kendine özgü dil ve anlatım biçimiyle kişilerin ruhsal durumlarını başarılı bir şekilde işleyen Vüs'at O. Bener'in yenilikçi yazınsal tutumla oluşturduğu öykü dünyasını değerlendirme amacı gütmektedir.

Anahtar kelimeler Vüs'at O. Bener, Sıkıntı, huzursuzluk, taşra, yabancılaşma, ötekileşme

DISTRESS AND RESTLESSNESS IN VÜS'AT O. BENER'S "DOST" AND "DAM" NARRATIVES

Abstract

One of the most original authors of the Turkish novel and story that developed in the aftermath of 1950, Vüs'at O. Bener, wrote a modern account of the individual's inner world, describing his dilemmas, loneliness, alienation, inner distress and restlessness. The lifes in Vüs'at O. Bener's narrative are destined to inner distress and restlessness. In his narrative, the narrators are people who have suffered the desperation of being trapped in a constant internal affliction, resulting from the sweltering monotony of rural life.

The aim of the study is to evaluate the story of Vüs'at O. Bener and his innovative literary attitude, which successfully processes the mental conditions off the person in his new language and expression in the new Turkish literature.

Keywords Vüs'at O. Bener, Distress, restlessness, rural, alienation

¹ Gönderilen makale "Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi ev sahipliğinde RESSCONGRESS tarafından düzenlenen I. Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir."

² Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, cloudsfsorrow16@hotmail.com.

GİRİŞ

İnsanoğlunun en temel duygularından biri olan, onu birçok şeyden yoksun bırakan, içeriği, duyulma derecesi, şiddeti kişiden kişiye değişse de önünde sonunda her bireyi etkileyen ve ilgilendiren sıkıntı ve huzursuzluk kavramları hem psikolojik hem felsefi bir problemdir. Danimarkalı filozof Soren Kierkegaard'ın tüm kötülüklerin kaynağı olarak isimlendirdiği sıkıntı, insana ait olan, onun psikolojik bütünlüğünü olumsuz etkileyen ve hayatında yarattığı anlam kaybı ile kaygı verici bir olgudur çünkü "(...) Umutsuzluk, "ölümcül hastalık"tır. Çünkü daha açık bir anlatımla, bu hastalıktan ölünmesinden veya bu hastalığın bedensel ölümle sona ermesinden çok, bu hastalığın işkencesi, tersine, can çekişmede olduğu gibi ölümle savaşmasına rağmen kişinin gene de ölememesinden kaynaklanır." (Kierkegaard 2013: 26). Huzursuzluk ve tedirginlikle karakterize olan sıkıntının neliği üzerine ihtiyaç duyulan anlamı, felsefe ve psikoloji gibi disiplinlerin ortaya koyduğu bilgilerin ışığında arayabiliriz. Sigmund Freud, *Uygarlığın Huzursuzluğu* adlı eserinde insanoğlunun sıkıntı ve huzursuzluğunun oluşmasında onun beklentilerini karşılayamayan ve içgüdülerini tatmin edemeyen uygarlığı önemli bir etken olarak değerlendirir. Öyle ki; toplumun kendi kültürel idealleri uyarınca bireye dayattığı engellemelerin çekilmez hale gelmesinin bireyi nevrozikleştirdiğini; bu dayatmalar kaldırıldığında ya da iyice azaltıldığında ise bireyin mutlu olma olanaklarına geri döneceğini vurgular. (Freud 2014: 46) Büyük ölçüde içgüdülerin yadsınması üzerine kurulu uygarlığın önkoşulunun güçlü içgüdülerin tatmin edilmemesi üzerine kurulu (Freud 2014: 55) olması, mutlu olmaya yönelik çaba harcayan insanoğlunun sıkıntı, huzursuzluk ve mutsuzluğunun önemli sebeplerindendir ve bu mutsuzluk bir tür can sıkıntısına eşitir;

"Yaşamın amacını belirleyen şey yalnızca haz ilkesinin programıdır. Bu ilke en başından beri ruhsal aygıtın işleyişine hâkimdir; ilkenin hedefe uygunluğu şüphe götürmez, ancak programı bütün dünya ile, makrokozmos ile olduğu kadar mikrokozmos ile de çatışma içindedir. Uygulanması mümkün değildir, evrenin bütün oluşumları ona karşı çıkar; insanın "mutlu" olması gibi bir niyet "Yaradılış" planında yer almaz diyebiliriz." (Freud 2014: 36)

Birçok düşünürün üzerine kafa yorup anlamlandırmaya çalıştığı sıkıntı, insan hayatının kaçınılmaz bir parçasıdır. Bireyi, daha geniş toplulukları hatta toplumları etkileyen sıkıntı, her zaman kişinin içinde bulunduğu koşullara uyum sağlayamaması, herhangi bir şeyle meşgul olabileceği bir etkinlik alanı oluşturamamasından kaynaklanan bir durum değildir. Svendsen; "Sıkılma bir aylaklık sorunu değil, anlam sorunudur." (Svendsen 2017: 43). tespitinde bulunarak bu olgunun kişisel bir anlam eksikliğine de dayandığını ileri sürer. *Huzursuzluğun Kitabı* adlı çalışmasında Fernando Pessoa ise sıkıntının uyuşukluk gibi mazeret olmadığında daha da ezici olduğuna vurgu yaparak sıkıntının neliği üzerine farklı bir perspektif sunar: "Sıkıntı yapacak bir şey olmaması huzursuzluğundan kaynaklanan bir hastalık değildir, ama herhangi bir şey yapmaya değmediğine kani olmuş insanların başındaki çok daha ağır bir hastalıktır." (Pessoa 2017: 453). Modern insanın değişmez yazgısı sıkıntı ve beraberindeki huzursuzluk, şiddeti oranında bireyi öyle bir felsefi sorunsalın merkezine sürükler ki kişi, süreç içinde anlam duygusunu kaybeder. Bu durum, yalnızlık ve yabancılık hissiyle tezahür eden ruhsal ifadeleri ortaya çıkarır. Bireyin aidiyet duygusuyla yakından ilişkili yalnızlık ve yabancılaşma, onun huzuru ve mutluluğuyla da doğrudan ilgili psikolojik durumlardır. Kendisine bir çıkış kapısı aralayamayarak kabuğuna çekilen modern insan, bir

yandan yalnızlığın pek çok türünü trajik boyutlarıyla yaşarken diğer yandan 'ötekileşme' sürecinin de başladığı bir döngünün içinde bulur kendini;

"Modern insanın en önemli ontolojik itkisi olan yalnızlık; kişiler arasında yalnızlık, sosyal yalnızlık, psikolojik yalnızlık ve varoluşsal yalnızlık olarak insan bilincinde ve hayatında yer edinir. Bu açıdan yalnızlık kişinin çevresine, duygularına ve kendine karşı yaşadığı bir olgudur. Bu olgunun insan hayatında ve benliğinde ortaya çıkış nedeni; düşük benlik saygısı, düşük sosyal beceriler, bağlanma ve bağlanamama durumunu insanda derinleştirir. Bu değerlere bağlı olan yalnızlık durumu aynı zamanda insanda yabancılaşma, huzursuzluk, mutsuzluk, başkaldırı gibi olumsuz duyguların doğmasına neden olur." (Şahin 2017: 242)

İçsel güçleri yalnızlık ve yabancılaşmayla zayıflayan birey; "kendi gerçekliğini kavramaya çalıştıkça, kendini ontolojik bir güven bunalımı içinde bulur." (Şahin 2017: 242) Bu bunalım, onun 'ben'ini anlamsızlığa sürükleyen sıkıntı ve huzursuzluğunun da ana tetikleyicisidir.

Sıkıntının farklı tipleri vardır. Birçok düşünür, felsefeci onu farklı kategorilere ayırarak anlamlandırmaya çalışır. Bu bağlamda en kabul gören tipoloji Alman bilim adamı Martin Doehlemanın yaptığı ayırmadır. O, sıkıntıyı dört tipe ayırır:

1. Durumsal sıkıntı, birini beklerken, bir dersteyken ya da trendeyken olduğu gibi;
2. Doygunluk sıkıntısı, fazlasıyla aynı şeye sahip olduğumuzda ve her şey banallaştığında olduğu gibi;
3. Varoluşsal sıkıntı, ruhun içeriği yoktur ve dünya boşa döner;
4. Yaratıcı sıkıntı, içeriğinden çok neticesi itibarıyla ayırt edilir, kendimizi yeni bir şey yapma zorunluluğunda gördüğümüzde olduğu gibi." (Svendsen 2017: 51).

İnsanlar genel olarak iki tür sıkıntı yaşarlar: Ya durum sıkıntısı, ya da varoluş sıkıntısı. Çalışmamıza konu olan *Dost* ve *Dam* öykülerinin kahramanları varoluşa ilişkin derin, onulmaz bir tatminsizlikten ziyade, verili bir duruma ilişkin sıkıntı yaşarlar. 1950 sonrası yazılan ve bireyin görünür olmaya başladığı edebi metinler, bireysel ve toplumsal yaşamda çözümleyemediği, anlamlandıramadığı süreçlerin yalnızlığa, yabancılaşmaya ve aidiyetsizliğe sürüklediği bireyin her gün yeniden inşa etmek durumunda kaldığı inanç, ideal ve istençleriyle dış dünyada gerçekleştiremediği benlik idealinin bunalımıyla okurda tedirginlik uyandıran bir kurgusal anlam üretir;

"Birey kendi kimliğini inşa ederken bir parçası olduğu toplumun değer yargısı, yaşama biçimi, hayata karşı kurduğu algı ve dönüşümleri de benimser. Bu nedenle bireyin benlik alanlarının oluşmasında toplumsal norm ve süreçler önemlidir. (...) Bazı durumlarda insanın bir parçası olarak içinde bulunduğu sosyal – kültürel ve ekonomik yaşantılar, insanın kendi özgürlüğünü kısıtlayabilir. Özellikle modern yaşamın insanı soysuzca kuşatıp toplumsal bilinci tahrip etmesi, o toplum içinde yaşayan bireyler arasında siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal çatışmalar doğurur. (...) Birey ile içinde yaşadığı toplum arasındaki uyumun bozulması ileri safhada toplumsal yabancılaşmayı artırarak bireyi içinde yaşanılan mekân ve değer yargılarına "öteki" haline getirir. İnsanın toplumsal normlara ötekileşmesi, insanlık tarihinin kaçınılmaz trajedisidir." (Şahin 2017: 226 – 227)

Modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam tarzları bizi geleneksel toplumsal düzen türlerinin tamamından eşi görülmedik biçimde sökükle çıkarmış (Giddens 2014: 12). olsa da Vüs'at O. Bener'in, modern bireye odaklanan anlatıları, modernite içindeki benlik parçalanmasından ziyade çeşitli nedenlerle kent hayatından taşra hayatına mecburi gelen insanların kendilerini bu düzenin ve dünyanın parçası hissedemedikleri noktada öz varlıklarına ve çevreye yabancılaşmalarının doğurduğu sıkıntı ve huzursuzlukları konu alır. Bu kanaatten yola çıkılarak modernist unsurlarla yazılan *Dost* ve *Dam* öyküleri, sıkıntı ve huzursuzluğu yaratan dışsal ve içsel etkenler ve bu etkenlerin bireysel düzlemdeki sonuçları bağlamında incelenecektir.

Dost ve Dam Öykülerde Sıkıntı Ve Huzursuzluk

Türk edebiyatında 1950 kuşağı öykücülerinde arasında değerlendirilen ve bireyin iç dünyasını, yaşadığı yabancılaşmayı, içsel çatışmaları, tedirginlikleri, sıkıntı ve huzursuzluğu kendine has anlatım biçimiyle yapıtlarında işleyen Vüs'at O. Bener, modern Türk edebiyatının en dikkate değer yazarlarından biridir. Bener, 1950 yılında New York Herald Tribune gazetesi ile Yeni İstanbul gazetesinin ortaklaşa düzenledikleri öykü yarışmasına *Dost* adlı öyküsü ile katılmış sonrasında çeşitli edebiyat dergilerinde basılan öykülerini yine aynı adlı öyküsüyle 1952 yılında kitaplaştırmıştır. Edebi yaşamına iki roman, altı öykü, iki oyun ve bir şiir kitabı sığdıran Vüs'at O. Bener, öykülerinde çok katmanlı, yoğunlaştırılmış, simgesel bir anlatımla kasvetli, sıkıntılı bir atmosfer kurgulayarak çaresizliğin kısıcında ve boğuntu içinde olan karakterlerin ruhsal durumlarını okura zengin ve etkili bir dille iletir.

Vüs'at O. Bener'in *Dost* yapıtında bulunan öykülerin hemen hepsi taşra hayatından kaynaklı bir iç sıkıntısı, bunalım ve huzursuzluğun anlatılarıdır. Vüs'at O. Bener, modern bireyin hissettiği psikolojik bunalımı taşra kasabasının sıkıntısı, tekdüzeliği içinde ele alır. *Dost* ve *Dam* öykülerinin anlatıcı kişilerinin içinde bulunduğu ruh halini ve davranışlarını biçimlendiren arka plan taşradır. Bu öykülerde yer alan anlatıcı kişiler, gerek konuşmaları, gerekse tavır ve davranışlarıyla buldukları kasabaya ait olmadıklarını, buraya dışarıdan geldiklerini hissettirirler okura. Çeşitli görevlerle Anadolu'ya gelmiş bu aydın, okumuş kişiler, buranın durağan, tekdüze hayatıyla yetinemez. Onlar, yaşadıkları yalnızlık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yabancılaşma hissiyle içinde buldukları koşullara uyum sağlayabilmek için bağımlılık düzeyinde içki içer, içlerinde sürekli bir sıkıntı, huzursuzluk ve tatminsizlikle dolaşırlar. Vüs'at O. Bener, verdiği röportajlardan birinde bu konuda şunları söylemiştir;

"Taşrada yaşamadıysanız bu içki saplantısını yeterince anlayamazsınız. Çünkü insanlar içkiyi başka yönlerdeki doyumsuzluklarını kurtarabilmek, ilişkilerde rahatlamak amacıyla içerler daha çok. Sekiz yıl taşrada yaşadım, çoğu akli başında adamlar bu yolla rahatlamaya çalışıyorlar. Çünkü bakıyorsunuz, sinema yok, tiyatro yok, kitap okuma kendi başına yeterli olmuyor, karşı türle ilişki kuramıyorsunuz." (Eşmekaya 2001: 92).

Her iki öyküde de taşradaki yaşam biçiminin aydınlar üzerindeki olumsuz anlamda dönüştürücü etkisi, sıkıntı ve huzursuzluk kavramı etrafında toplanabilecek ruhsal değişimler olarak kendini göstermektedir. Yaşanan tekdüze hayat, aidiyet problemi öykü kahramanlarının yaşadığı trajediyi de gözler önüne sermektedir çünkü "insan

yaşamını anlamlandıran en önemli etken ait olma duygusu, ilişkiler, bağlardır. İnsan hayatta kalma ve dünya ile mücadele etme gücünü bunlardan alır. Yalnızlık bu yüzden kopuşu kolaylaştırır, mücadele gücünü yok eder.” (Kılıç 2011: 45). Bu sıkıntı ve huzursuzluk süreci, karakterlerin kendilerine ve topluma yabancılaşma süreçlerinin de tetikleyicisi durumundadır. Kendilerini çevreleyen dünyanın sıkıntı, huzursuzluk, umutsuzluk ve anlamsızlıkla karakterize yapısı bu kederli süreçte kahramanların iç konuşma, davranış ve diyaloglarına da yansır;

“Allah belasını versin. Hayat mı be! Şimdi ben zevk mi alıyorum, bu adamla oturup içmekten? Sıkıntı işte. Keşke eve gitseydim. Kitaplar. Yerin dibine batsın kitaplar! Ne öğrettiler bana? Sökebildiler mi içimdeki huzursuzluğa?

İçmek gerek. İyi ama, bu sürüp gitmez ki böyle. Ben, şu, hem kasap, hem kasap ruhlu herif, içiyoruz da ne oluyor? Hiç. Öyle. Hiç değilse düşünmediğimiz, beklemediğimiz şeyler olsa... (Bener 1994: 10).

Olay ve durumların öykünün başkahramanı Niyazi Bey'in bakış açısıyla anlatıldığı *Dost*, Niyazi Bey, Kasap Ali ve Ali'nin karısı Naciye arasında geçen kısa anlardan oluşur. Öykü, Niyazi Bey'in ikindi vakti arkadaşı Kasap Ali'nin dükkânına uğramasıyla başlar, kahramanların içlerindeki huzursuzluk ve sıkıntıyı yenmek duygusuyla yarenlik etmek için Ali'nin evinde içkilerine devam ettikleri zaman dilimiyle ilerler. Diyaloglarla ilerleyen öyküde yazar, ana karakterin sıkıntılı ve bunalımlı dünyasını iç sesler ve düşüncelerle zenginleştirerek okuyucunun bakışıyla karakterin bakışını bütünleştirir. Böylelikle okur, Niyazi Bey'in Kasap Ali'nin dükkânına girdiği ilk andan itibaren öykünün kahramanlarına özgü huzursuzluğu hisseder.

Bir süre öne karısını kaybeden ve bulunduğu kasabada artık tamamen bir başına kalan Niyazi Bey, aydın bir adamdır ve içinde bulunduğu zorlayıcı koşullara ancak alkolün yardımıyla katlanabilmektedir. Freud “Yaşamı çekilir hale getirmek için müsekkinlerden vazgeçemeyiz” der. (Freud 2014: 35). Ona göre üç tür müsekkin vardır: “zavallılığımızı küçümsememizi sağlayacak muazzam oyalanmalar, bu zavallılığı azaltacak dolaylı tatminler, bizi buna karşı duyarsızlaştıracak keyif verici maddeler.” (Freud 2014: 35). Sürekli bir sorgulama ve iç sıkıntısıyla yaşamak, iç dünyası ile dış dünya arasında hiçbir uzlaşım kuramamak ve hissettiği yalnızlık onu Kasap Ali'nin dükkânına iter. “Herifte kalp denen şey yok” (Bener 1994: 9). sözleriyle Kasap Ali'nin portresini çizerek öyküyü anlatmaya başlar Niyazi Bey. Eline geçen parayı içkiye yatıran kaba saba, patavatsız, merhametsiz bir adam olan Kasap Ali'ye ‘Dostum’ diye hitap etmesi onunla gönüllü bir arkadaşlığa işaret etmez. İçindeki sıkıntı ve huzursuzluğu hükümsüz kılmak adına bir nevi mecburiyettir sürdürdüğü. Kahramanların tek başlarıyken hissettikleri yalnızlık o denli korku vericidir ki; bu gerçekliğe hapsolmemek için sahte bir gerçekliğin içinde debelenmek onlara ruhsal yüklerinden anlık kurtulmalar sağlar; “Sustuk. Gene o sıkıntılı hava. ‘Çekip gitmeli.’ dedim, ‘Mânâsızlık. Ne işim var benim burada...’” (Bener, 1994, s. 13) Ancak hiçbir yere gitmez, gidemez Niyazi Bey, varlığını istila eden sıkıntıyla başa çıkabilmek, ona karşı bir direnç geliştirebilmek için umutsuzca Kasap Ali'yle vakit geçirmeye çalışır. Schopenhauer bu sıkıntıyı “özel bir nesnesi olmayan tüketici bir arayış” (Schopenhauer 1986, Akt. Swendsen 2017: 53). olarak betimler. Ona göre, derin sıkıntıda, herhangi bir arzu nesnesi bulma yetimizi kaybederiz. İşsiz, uğraşsız, eğlencesiz, tutkusuz, durağan hayat, elinden sürekli

kaymaktadır Niyazi Bey'in. Yaşam içinde yol almak için peşine düşmesi gereken arzu nesnelere kronik bir acizlik ve yetersizlik hissiyle sekteye uğramıştır.

Vüs'at O. Bener, kahramanlarının yaşamakta olduğu sıkıntıyı, öykünün başkahramanı Niyazi Bey ve onunla ilişki içinde olan Kasap Ali ve Ali'nin karısı Naciye'nin fiziki ve ruhsal içinde bulunduğu umarsız bir durum olarak ortaya koyar. Karakterlerin aralarında kurulan dil ve birbirleriyle kurdukları ilişkinin niteliği yüzeyseldir. Ortak noktaları sıkıntı ve huzursuzluk olan bu kişiler, anlam açlığı ile kıvrılır. Çaresizliklerini, sıkıntı ve huzursuzluklarını yenmek için umuda ihtiyaçları vardır. Taşrada kurulu olan düzen Niyazi Bey için psikolojik açıdan doyurucu değilken Kasap Ali ve Naciye arasındaki ilişki ise uyumsuzluk ve iletişimsizlikten kaynaklanan bir sıkıntı ve huzursuzluğu barındırmaktadır.

Doğrudan ya da dolaylı olarak kahramanlardaki sıkıntı ve huzursuzluğun sebeplerine değinilmese de yazar tarafından başarılı bir şekilde kurulan atmosfer, bu duyuyu işaret eder. Örneğin; Niyazi Bey'in karısı ile arasındaki ilişkinin boyutu verilirse de kadının ölümü Niyazi'nin huzursuzluğunda etkili bir durumdur: "(...) Kabahat kimde? Uyuşamadık işte. Hangimiz kurtuldu? Bana ne. Duyuyor mu bir şey? Toprağı bol olsun. Değer mi çekmeye. Sanki yaşamak..." (Bener 1994: 13).

Öyküde Niyazi, Kasap Ali ve Naciye'nin can sıkıntısı, huzursuzluk ve yabancılaşmanın figürleri olarak boy göstermelerinde sosyal ortamlarının durgun bir kasaba olması oldukça etkilidir. Taşranın boğucu ortamı ve dinamikleri insanın kendini gerçekleştirme bağlamında motivasyonunu zayıflatır, onu derin ve sancılı bir yabancılık duygusuna sürükler. Öyküde örtük bir dil ve tutumla anlatılan taşranın sığ, dayatmacı ve değerlerine yabancılık çekenleri ötekileştirdiği ortamında kahramanlar, tekdüzelik, değişmezliğin ve iletişimsizliğin getirdiği sıkıntı ve huzursuzlukla içlerinde bir kayıp duygusu ile yaşarlar. Birlikte vakit geçirdikleri zaman diliminde bile boşluk ve tekdüzelik, içinde buldukları anı uzatıp zamanı sıkıcı bir içerikle doldurur; "Sustuk. Vakit geçmiyor. Saat daha dokuz buçuk." (Bener 1994: 10). diye düşünür Niyazi Bey umutsuzlukla. Kasap Ali ve Naciye de onun gibi boşluk duygusu içinde savrulmaktadır. Usulca hayatlarına sızan sıkıntı ve huzursuzluk, gerçek bir kurtuluşa ermede en büyük engeldir. Hayatın sunduklarının yetersizliği karşısında yorgun, uyuşuk, kısırılmışlık duygusuyla dar bir hücrede tutsak hissederek kendilerini. Yaşamın bu örseleyici tutumuna karşın birbirlerinden şifa umsalar da bu mümkün olmaz ve kendi iç dünyalarının karanlıklarına gömülürler;

"Sıkıntı daima, ister verili bir durumda olsun ister basitçe dünyada, hapsedilmiş olma bilincini içerir. Bu sıkıntıdan kökten biçimde kopup kurtulmak yönündeki her girişim başarısızlığa yazgılıdır, zira bu yöndeki eylemler ancak sıkıntının temsil ettiği bütünlük çerçevesinde yer alabilecektir." (Svendsen 2017: 112).

Öykünün kadın kahramanı Naciye, kocası ile aralarındaki uyumsuzluktan, sevgisizlikten, iletişimsizlikten kaynaklanan bir sıkıntı içindedir. "Merhamet kötü şey, ondan kurtulmak lâzım" (Bener 1994: 10), diye düşünen, "(...) Bak ben acımam işte kimseye. (...) Ne diye ben onlara acımaya mecbur olacaktım?" (Bener 1994: 10). zihniyetinde olan bir adamın karısıdır. Çaresizce dört çocuk ve kaba saba bir adama yazgılıdır. Niyazi Bey ile Kasap Ali için kurduğu çilingir sofrasında söylediği şarkı ümitsizliğinin tercümanıdır:

"Kırgın, dokunaklı bir sesle başladı:

"Öyle karanlık gece ki ruhum, olmuyor sabah...

Olsa ne çıkar? Senin de için sıkılıyor Naciye. Ne bakıyorsun. Hakkın var, çekilmez. İrili ufaklı dört çocuk. Bu kaba, ahmak herif. Düşmüşsün bir kere." (Bener 1994: 14).

Niyazi Bey tarafından yapılan bu vurgu, Naciye'nin yaşamındaki anlam dizgelerini de ortaya koyar. Onun yaşamaya mecbur olduğu hayat, düzenin öngördüğü alışıldık rutinlerin tekrarı, eş ve çocuklardan kaynaklı koşulların ağırlığı, sevgisiz yaşam gibi yoğun olumsuzluklar, sıkıntı ve huzursuzluğunun ana sebepleri olarak hissettirilir. Hayatını mutlulukla dolduracak bir arzu nesnesi arayışı ile karşı cins olarak Niyazi Bey'in ilgisini talep eder Naciye. Umudunu belli bir nesne üzerinde yoğunlaştırma hem yaralarına iyi gelecek hem de duygusal yaşantısına uygun yanıtlar bulma, sıkıntı ve huzursuzluğunu dindirebilecektir. Niyazi Bey'e bir mektup yazar:

"(...) Daha bize ilk geldiğiniz günden beri sizi delice sevdim. Ne yapayım elimde değildi. (...) Yalnız bana kavuşmanız; şunu iyi bilin ki, ancak evlenmemiz şartıyla olur. Ben, nikâh altındayken sizin olmam. Eğer maksudunuz benimle evlenmek değilse kendimi intihar ederim. İnanmazsın, yaparım bak. Çocukları hiç düşünme. Yeter ki sen iste. Kabul ediyorsun değil mi? Senin vicdanından şüphe etmem. Oturduğumuz ev benimdir. İstemezsen satarız. Öyle sevinçliyim ki. Artık bu cehennem azabından kurtuluyorum. (...) Sana hizmetçi gibi bakarım Niyazi Bey. Acele cevabınızı bekliyorum." (Bener 1994: 19).

Niyazi Bey'de karşılık bulmayan, yadırgatıcı bir mektuptur bu. İç dünyanın çalkantıları, ıstırapları, karısının kaybı, yaşadığı kasabanın durağanlığı, bulunduğu sosyal ortamın ihtiyaçlarına cevap verememesi ile birlikte bunalımlı bir ruh haline sahip olan Niyazi Bey, içinin gücünü geliştirebilmek adına bu aile ile sürdürmeye çalıştığı sosyal ilişki ağında beklemediği bir durumla karşı karşıyadır ve birlikte yol alamayacağı "Zavallı basit kadın"ı (Bener 1994: 19), kendisine zarar vermeden reddetmenin bir yolunu bulmalıdır. İki için de huzursuzluk verici bir konuşmadan sonra Niyazi Bey'in söyledikleriyle bu yolda mutluluk arayışını sonlandırır Naciye.

Niyazi Bey ve onunla ilişkileri bağlamında ortaya çıkan Kasap Ali ve Naciye'de sıkıntı ve huzursuzluk duygularının kendilerine ait içerikleri vardır. Onların olumsuz duygularını hafifletme adına yaptıkları hiçbir şey sıkıntı ve huzursuzluklarını tolere edemez çünkü bu hislere dair geliştirdikleri tolerans eşikleri en alt düzeylerde seyretmektedir. Zira taşranın bireyler üzerinde kurduğu baskı, onları kendi gerçeklerini kurmaları noktasında yetersiz bırakmaktadır.

Vüs'at O. Bener'in öykülerinin geneline hâkim olan sıkıntı teması Dam adlı öyküde de başarılı bir şekilde işlenmiştir. Taşrada durgun akan zaman üzerine yoğunlaşan bir sıkıntının öyküsüdür *Dam*. Alabildiğine sıradan günlük yaşam parçasının içinde iki ana kahramanın nedeni açıkça verilmeyen sıkıntı ve huzursuzlukla bir boşluk duygusu içinde oradan oraya sürüklenmesinin hikâyesi başarılı bir atmosfer içinde anlatılmaktadır. Anlatıcı kahraman Kerim ile arkadaşı Naci arasında geçen diyalog merkezin dışında tekrarlardan oluşan kasaba yaşamıyla olan sıkıntılı ve huzursuz ilişkilerini ve bu bağlamda öykünün temasını izlememizi imler gibidir:

"Nereye gidiyordun öyle dalgın dalgın?"

—Hiç. Başımı aldım gidiyordum. Evde canım sıkıldı.

(...) Sen ne yapıyorsun?"

—Pinekliyorum." (Bener 1994: 51).

Ne yapacaklarını, önlerinde uzayıp giden günü nasıl geçireceklerini bilemeyen iki arkadaş Kerim ve Naci boş ve anlamsız gördükleri bu hayatı katlanılır kılabilmek, günü kurtarabilmek adına çocuksu tavır, davranış ve konuşmalarla zaman geçirmeye çalışırlar. "Schopenhauer insanın bıkip usanmadan, yaşamın temel bir koşulu olan sıkıntıdan, ona başka biçimler vermek suretiyle, kurtulmaya çalıştığını düşünür." (Schopenhauer, 1986, Akt. Svendsen: 70). Bir anlam kaybını dışa vuran halleri, ölçsüz bir neşe ve keder arasında gidip gelen davranışlarıyla çözümsüz bir sıkıntı ve huzursuzluğun pençesinde kıvrınmaktadırlar. Burada hiçbir derinliği olmayan yaşam, hayatın dengesini zaman zaman kaybetmelerine neden olur. Ne yapacaklarını bilemeyen bir koşuşturma halinde, şaşkın ve çaresiz kendilerinden daha fazla uzaklaşmamak gayesiyle varoluşlarını duyabilecekleri alanlar yaratmaya çalışırlar kendilerine. Sıkıntı ve zaman öldürme konusunda ulaşılabilir bir başka seçeneğin yokluğu bir süre sonra bu meşguliyetten de sıkılmalarına neden olur:

"Giyindim, çıktık. Konuşmadan yürüyoruz. Talana uğramış gibi ıssız kasaba. Dükkânların kepenkleri kapalı. Kahveler adam almıyor. İçimden: 'Bunun peşine ne diye takıldım sanki?' diye hayıflanmaya başladım bile. Yan gözle onu süzüyorum, o da öyle pişman olmuş gibi." (Bener 1994: 52).

Kasabanın sert ikliminde ölesiye sıkılan kahramanlardır Kerim ve Naci. Simmel bu durumu "Kişi, belli bir mekân içinde yaşamını sürdürmektedir fakat mekânla ve insanlarla gerekli aidiyeti bir türlü kuramamaktadır." (Simmel 2009: 149). sözleriyle açıklar. Öykü kahramanlarının hiçbiri buldukları kasabanın sıkıcılığından neredeyse söz etmez ancak onların davranış ve ruh halleri yaşadıkları sıkıntı ve huzursuzluğu tüm çıplaklığıyla dışa vurur. Kasaba yaşamının getirdiği bunalım ve çıkmazlarla ne yapacaklarını bilemeyen bu kişiler, yitirilenin yarattığı boşluğu doldurabilmek için amaçsızca dolaşırlar. Yaptıkları aylıklık ve amaçsız etkinlikler onlar için bir nevi hayatta kalma mücadelesidir. "-Cidden patlıyorum. Alışamadım gitti bu kasabaya." (Bener 1994: 52). diyen Naci için de "Çoğu kez yakalanırken sıyrılmayı becerebilmişimdir o durgun ruh halinden ya, bu gelen fena. Duyumsuyorum, gereksiz davranışlarımdan belli, sonumuz kötüye varacak." (Bener 1994: 57). diyen Kerim için de kasabadaki yaşam sürekli bir arayışa dönüşür. Aradıkları şeyin ne olduğunu bilmeden gün boyunca o 'şey'i ararlar. Sıkıntı ve huzursuzluğun yönlendirdiği ruh halleriyle hem içinde buldukları mekâna aidiyet sağlamak isterler hem de o mekândan ayrılıp kendilerine bir özgürlük alanı yaratmaya uğraşırlar. Ancak kendileri için icat ettikleri türlü etkinliğin hiçbiri zamanlarını dolduramaz çünkü "sıkıntıda zaman, tam olarak kendisine mağlup olunan bir şey değil de bir hapishanedir." (Svendsen 2017: 50). Sistemin varlıklarını boğan mekanizması bütün dayanaklardan yoksun bırakır onları.

“Modern insanın en önemli ontolojik itkisi olan yalnızlık; kişiler arası yalnızlık, sosyal yalnızlık, psikolojik yalnızlık ve varoluşsal yalnızlık olarak insan bilincinde ve hayatında yer edinir” (Şahin 2017: 242) Kahramanlarımız bir parçası olamadıkları kasaba ortamında yaşadıkları sosyal ve psikolojik yalnızlığın ıstırabı ile bir kaçış noktası ararlar. Ancak, tinsel dünyalarının ana belirleyicileri konumundaki sıkıntı ve huzursuzluk, zaman geçirmenin hiçbir nesnesini buldurmaz iki arkadaşına. Onlar da bir tür oyalanma aracı olarak Niyazi Bey ve Kasap Ali gibi içkinin yardımına sığınır: “Hemen içki geldi aklıma. Cankurtaran. İki kadehçik yeter. Güpegündüz olur mu? diyecek Naci belki. Kandırım onu da.” (Bener 1994: 57). Anlatıcı kahraman Kerim, yaşama hevesini canlı tutabilme, sıkıntı ve huzursuzluğunu yatıştırabilme arzusuyla derinliksiz düşüncelerin rotasında seyrederek, sıkıntı, düşüncelerinin manasını da etkileyen bir fenomene dönüşür:

“...O değil mesele. Dünyanın yuvarlak olduğundan herkes kuşkulandır. Açığa vurmaz ama...”

—Merhaba bey! Hoş geldiniz.

—Hoş bulduk.

“Kimdi bu? Tanıyamadım. Ha şu, komisyoncu. Ne düşünüyordum ben? Tamam. Alt yanımız boşmuş. Tatalım ki boş. Dünya dönseydi, baş aşağı gelince, düşmez miydik o boşluğa?”

Sesli sesli güldüm. İlerdeki banklardan tuhaf tuhaf baktılar. Baksınlar.

“...Şu en basit gerçeğe bile güvenemiyorsun. Ne fena bel!” (Bener 1994: 57),

İki arkadaş hem mekânın, hem ilişkilerin hem de ruhlarını esir alan sıkıntı ve huzursuzluğun boğuntusundan kaçabilmek için civardaki yerlerden Ayvalık'a giderler. Burada sergiledikleri tavırlar –özellikle Kerim'in- artık yaşantı parçacıklarında anlamın ortadan kalktığını, anlık tatmin arayışının ön plana çıktığını, bir nesneden diğerine geçiş hızının tüketici hazzını gözler önüne serer. Kerim girdikleri gazinoda yan masadaki çiftin yeni açtırdıkları cin şişesini ve tabaklarındaki fıstığı aşırır. Yanlarından geçen kadına laf atar. Gamsız ve aylakça sürdürdüğü tavırlar burada da derin bir iç sıkıntısının, huzursuzluğun ve çatışmanın işaretçisidir. Verili bağlam içinde gözlemlenen bu ahlâki ihlâller, onun kendinden mesafelerce uzaklaştığını, bir çemberin içerisinde boşlukta yüzen bir özne karikatürüne dönüştüğünü gösterir. Nietzsche'nin “Zaman zaman tam da küçük kent en ıssız, en karanlık karaktere iter bizi” (Nietzsche 2014: 116). tespiti, bireyin içinde bulunduğu ortamlarla kurulamayan uyumunun davranış kalıplarına, gündelik hayatla münasebetine, kendine ve ötekine yabancılaşmasına yansısına bir örnektir.

SONUÇ

İstekleri dışında Anadolu'nun bir kasabasında oldukları anlaşılan aydın kahramanların buldukları mekâna uyumsuz tavır ve tutumlarını ana izlek olarak alan *Dost* ve *Dam* öyküleri yaşamın kıyısında kalmış, hiçbir gayeleri olmayan, kendi kabuğu içinde yaşayan bireylerin entelektüel bir sıkıntı ve huzursuzlukla dolu iç dünyalarını kahramanların bilinç akışı algı ve yorumları ve diyaloglarla birlikte akan iç konuşmalarla incelikli bir biçimde işler. Sıkıntı ve huzursuzluk, kahramanlarla çevrenin ilişkisini belirleyen durumların arkasında varlığı hep hissedilen bir tema olarak yer alır. Hikâyede iç konuşmaların diyaloglarla birlikte akması, okura açık yorumlama ve düşlem alanları bırakır. Buradan hareketle, taşrada sıkışıp kalmanın, kapana kısılmışlık duygusunun pençesindeki kahramanlarımızın sıkıntı ve huzursuzluğu anlamlandırma, sindirme, aşma ve bu duygulara dayanıklılık ve psikolojik sağlık gösterme konusunda başarısız olduklarını söyleyebiliriz. Taşra, tutsakları Niyazi Bey, Kerim ve Naci'nin yaşam tarzına ve gündelik alışkanlıklarına uymamaktadır. Bu durum onlara bir uyumsuzluğu ve çözümsüzlüğü yaşatmaktadır. Bu nedenle öykülerde kasaba onlar için yaşamın anlamını eksiltten, sonsuz sıklıkta bir hapisane olarak belirir. Ayrıca, iki öykümüzde de kendine ait ağır bir ritmi olan taşra, tekdüzeliği ile karakterlerin ruhundaki kırılmanın ve yalnızlıklarının başladığı mekân olarak sunulur.

Ürettiği hemen tüm eserlerde sıkıntı ve huzursuzluk motiflerini sıklıkla işleyen Bener, ele aldığı kahramanların hissettiği sıkıntı ve huzursuzluğun nedenlerini ve koşullarını vermekten öte yarattığı atmosferle bu duyguların ağırlığını okurlara duyurur. *Dost* ve *Dam* öykülerinde de sıkıntı ve huzursuzluğun nedenlerini ele almaz yazar, ama bunu hazırlayan koşulları incelikli bir duyuşla okura verir. Anlatılan örneklerde taşranın boğucu atmosferi ile yarattığı olumsuz duygular arasındaki ilişkiyi incelediğimizde bunların kahramanların iç dünyalarında güçlü bir iz bıraktığını söyleyebiliriz. *Dost* ve *Dam* öyküleri bize taşranın burada bulunan ama dışarıdan gelmiş olan insanların ruhsal ve duygusal temellerini sarstığını gösterir.

Yazar, içinde buldukları mekâna ve koşullara gerekli aidiyeti sağlayamayan kahramanların kendilik kurgularını oluştururken oldukça tutarlı bir portre çizer. Kahramanların mekânla kurdukları ilişki ağı, onların yaşamla kurdukları bağı da belirler. Sıkıntının yarattığı yalnızlık, kayıp, yokluk geleceğe ilişkin umut ufuklarını karartır. Sıkıntı ve huzursuzluklarına anlam kaybı eşlik eder. Yaşadıkları tüm olumsuz duyguları içki içerek ve birbirleriyle yarenlik ederek aşmaya çalışan kahramanlarımız ümitsizlik ve olumsuzluğun baskın olduğu ortamda onları hiç terk etmeyen ama aşmak istedikleri sıkıntıları aşmayı bir türlü başaramayarak yaşamlarına devam ederler.

KAYNAKÇA

Bener, V.O. (1994). *Dost* (Dördüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Eşmekaya, Demet. (2001). 'Aklımca Varsa İşlevim; Karalıkları Ortaya Koyarak Aklıklara Dikkat Çekmektir.', Vüs'at O. Bener Özel Sayısı, Dil Dergisi, S. 110, s. 92

Freud, S. (2014). *Uygarlığın Huzursuzluğu*. (Beşinci Baskı) Çev: Haluk Barışcan. İstanbul: Metis Yayınları

Giddens, A. (2014). *Modernliğin Sonuçları*. (Altıncı Baskı) Çev: Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Kierkegaard, S. (2013). *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*. (Altıncı Baskı) Çev: M. Mukadder Yakupoğlu. Ankara: Doğu Batı Yayınları

Kılıç, E. Z. (2011, Eylül – Ekim). Genç Kafka'nın öyküsü. *Psikeart*, 17, 42–45.

Nietzsche, Friedrich W. (2014). *Gezgin ve Gölgesi*. (Birinci Baskı) Çev: Mutafa Tüzel. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları

Pessoa, Fernando. (2017). *Huzursuzluğun Kitabı*. (On Yedinci Baskı) Çev: Saadet Özen. İstanbul: Can Yayınları

Simmel, Georg (2009). *Bireysellik ve Kültür*. (Birinci Baskı) Çev: Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları

Svendsen, Lars Fr. H. (2017). *Sıkıntı'nın Felsefesi*. (İkinci Baskı) İstanbul: Bağlam Yayınları

Şahin, V. (2017). *Turgut Uyar'ın Şiirlerinde "Ben ve Öteki"nin Görüntü Düzeyleri. (Turgut Uyar'ın Şiirleri Üzerine Tematik Bir İneleme)*. (Birinci Baskı) Ankara: Akçağ Yayınları

